

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ผู้วิจัยได้สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังนี้

การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมนับว่าเป็นส่วนหนึ่งในสิ่งที่มนุษย์ทุกคนปรารถนา และการที่จะอยู่ในสังคมที่สงบสุขนั้นต้องเกิดมาจากความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลจนกระทั่งกลุ่มชน แต่บางครั้งผู้คนในสังคมมีหลายคนหลายกลุ่ม มีความหลากหลายแตกต่างกันในด้านต่างๆ จึงทำให้เป็นที่มาของปัญหาในสังคมและเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุความขัดแย้งระหว่างผู้คนในสังคม ซึ่งนับว่าเป็นปัญหาที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงและปราศจากจากสังคมได้โดยสิ้นเชิง แต่มิใช่เป็นสิ่งเลวร้ายเสมอไป เพราะปัญหาดังกล่าวนับว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่มีอยู่ทั่วไป หากแต่เมื่อเกิดปัญหาขึ้นแล้ว มีวิธีการต่างๆ ในการแก้ปัญหาหรือดำเนินการใดๆ ที่เหมาะสมกับชุมชนและสังคมนั้น ก็จะทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ดังนั้น การที่มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้คนในสังคม นับว่าเป็นหน้าตาของสังคมแห่งสงบสุข

มุสลิมกับต่างศาสนิก นับว่าเป็นหนึ่งในความแตกต่างด้านศาสนาของผู้คนในสังคมมุสลิม ใช้เรียกชื่อบุคคลทั่วไปที่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนต่างศาสนิก ใช้เรียกชื่อบุคคลทั่วไปที่นับถือศาสนาอื่นๆ โดยชื่อมุสลิมกับต่างศาสนิกนับว่าเป็นชื่อที่มีความเป็นมาและความสัมพันธ์กับหลักคำสอนศาสนา มีการระบุชื่อในอัลกุรอานและอัลหะดีษ แต่สำหรับชื่อต่างศาสนิกนั้น ในคัมภีร์อัลกุรอานมิได้ระบุชื่อต่างศาสนิกอย่างแจ่มชัด แต่ได้ระบุชื่อประเภทต่างศาสนิกได้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการอิสลามจึงแบ่งต่างศาสนิกออกเป็นหลายประเภทหลายกลุ่มชน อาทิเช่น แบ่งตามประเภทลักษณะการศรัทธา แบ่งตามลักษณะของรัฐและดินแดน เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามแม้มุสลิมกับต่างศาสนิกจะมีความแตกต่างด้านศาสนา แต่ความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในสังคมย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอน เพราะศาสนาไม่มีเขตแดนระหว่างมนุษย์ สามารถเกิดขึ้นได้ทุกสถานที่กับทุกคน

ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก นับว่าสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่มีมุสลิมต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะมุสลิมที่อยู่ในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรมและศาสนาที่หลากหลาย เพราะนอกจากมีผลและความเกี่ยวข้องกับสังคมแล้วยังมีความสัมพันธ์กับหลักคำสอนศาสนา

จากหลักคำสอนศาสนา เห็นได้ว่า ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกไม่น้อย โดยสอนให้มุสลิมมีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เป็นผู้ให้ ช่วยเหลือ เกื้อกูล และแสดงพฤติกรรมที่ดีต่อต่างศาสนิก เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องตั้งอยู่บนรากฐานของศาสนาและความเชื่อ กล่าวคือ แม้ว่าศาสนาอิสลามส่งเสริมความสัมพันธ์ดังกล่าวระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก แต่มุสลิมต้องคำนึงขอบเขตความสัมพันธ์ที่อนุญาตในศาสนา เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าวจะมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา ดังนั้นจึงประจักษ์ได้ว่าความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกเป็นศาสนบัญญัติประการหนึ่งในหลักคำสอนศาสนาอิสลาม

ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก แม้ว่าเป็นหนึ่งในหลักคำสอนศาสนา แต่ในทัศนะของบรรดานักวิชาการอิสลามตั้งแต่ต้นทศวรรษในยุคนะอ์ฟศัฟจนกระทั่งยุคร่วมสมัย ยังมีการถกเถียงในประเด็นดังกล่าวตั้งแต่นิยามความหมายตลอดจนข้อชี้ขาดของประเด็นความสัมพันธ์ดังกล่าว จึงทำให้มีความหลากหลายและความแตกต่างในประเด็นดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม แม้จะมีหลากหลายและความแตกต่างในประเด็นดังกล่าว แต่บางครั้งก็นับว่าเป็นประโยชน์ก่อให้เกิดความหลากหลายในการวิเคราะห์วินิจฉัยในสิ่งใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชาติมุสลิมที่อยู่ในสังคมนั้นๆเพื่อสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย

5.1.1 เพื่อศึกษาสภาพความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา อันประกอบด้วยชาวไทยมุสลิมที่มีเชื้อสายมลายูและชาวไทยพุทธ ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธประมาณ 55% ส่วนประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามประมาณ 45% โดยประชากรในชุมชนบ้านคล้าจะใช้ภาษาไทยกลาง ภาษาไทยถิ่นใต้และภาษามลายูท้องถิ่นเป็นภาษาพูดเพื่อติดต่อสื่อสารกับต่างศาสนิกในชีวิตประจำวัน ต่างศาสนิกบางคนในชุมชนบ้านคล้าสามารถพูดภาษามลายูท้องถิ่นได้ หรือหากพูดไม่ได้ก็สามารถเข้าใจในความหมายของคำหรือประโยคที่สื่อสาร ในชุมชนแห่งนี้มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่มาจากรากฐานที่แตกต่างกัน ตลอดจนการใช้วัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตซึ่งมีวิถีชีวิตที่แตกต่าง โดยวิถีชีวิตของประชากรในชุมชนบ้านคล้าทั้งชาวมุสลิมกับต่างศาสนิกจะมีความผูกพันยึดมั่นในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านสังคม เพราะมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้อยู่ร่วมกันมาอย่างสงบสุข ไปมาหาสู่กัน มีกิจกรรมภายในหมู่บ้าน มีการช่วยเหลือกันเสมอมา ด้วยสภาพทั่วไปของชุมชนแห่งนี้ จึงเป็นสาเหตุของการเกิดความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่าง

มุสลิมกับต่างศาสนา ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา โดยความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ มีดังต่อไปนี้

5.1.2.1. ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ประเพณี เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เมื่อมุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนแห่งนี้มีความสัมพันธ์ด้านสังคมกัน ดังนั้นประเพณีจึงมีบทบาทในความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาเช่นกัน

ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษดั้งเดิมของชาวมุสลิมกับต่างศาสนา เนื่องจากทั้งสองศาสนามีวิถีชีวิตที่คล้ายกันหลายอย่าง จึงทำให้มุสลิมกับต่างศาสนาส่วนใหญ่มีการผสมกลมกลืนกันและเกิดความสัมพันธ์กันได้อย่างง่ายดาย

สำหรับปัจจุบันความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนแห่งนี้ยังปรากฏให้เด็กและเยาวชนบางส่วนได้เห็น แต่เป็นเพียงกลุ่มมุสลิมบางส่วนเท่านั้นที่ยังคงรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าว เพราะมุสลิมส่วนใหญ่มีความระมัดระวังเกี่ยวกับความถูกต้องและผิดตามหลักคำสอนศาสนา จึงทำให้ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนแห่งนี้นับวันค่อยๆ หายสาเหตุดังกล่าวมาจากสองประการดังนี้ คือ

1. ไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาที่มากพอ จึงทำให้ผู้คนส่วนใหญ่มีความระมัดระวังเกี่ยวกับหลักคำสอนศาสนา และมีความเห็นที่ไม่สอดคล้องกับสังคมมุสลิม โดยมิได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนที่แท้จริง

2. หลังจากเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดขึ้น เหตุการณ์ดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาในด้านลบ ทำให้มุสลิมกับต่างศาสนาไม่ไว้วางใจต่อกัน มีความหวาดระแวงต่อกัน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มุสลิมกับต่างศาสนามีความห่างไกลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ดังกล่าว ต่างคนต่างอาศัย จึงเป็นที่มาของความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนาในชุมชนแห่งนี้ปัจจุบัน

ส่วนมุสลิมบางคนที่มีความสัมพันธ์ด้านประเพณีกับต่างศาสนิก บางคนได้ยึดมั่นและปฏิบัติตรงตามหลักคำสอนศาสนา แต่บางคนมิได้ปฏิบัติตามหลักคำสอนศาสนา จึงเกิดการกระทำที่ละเมิดในศาสนาไปบ้าง ดังนั้นเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ด้านประเพณีระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก มีการกระทำของมุสลิมที่สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนา และมีการกระทำที่ไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนา

5.1.2.2. ความสัมพันธ์ด้านการค้าขายและงานอื่นๆระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ประชาชนที่เป็นมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านค้าขายและการงานอื่นๆร่วมกัน อาทิเช่น การทำงานก่อสร้าง รับจ้างกรีดยาง เป็นต้น

ในส่วนความสัมพันธ์ด้านค้าขายระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกนั้น พบว่า มีการค้าขายและจับจ่ายซื้อขายกันร่วมกัน อาทิเช่น การค้าขายผลไม้ ขายของชำ ขายปลา เป็นต้น โดยส่วนใหญ่มุสลิมจะเป็นลูกค้า ส่วนต่างศาสนิกส่วนใหญ่จะเป็นผู้ให้บริการและนอกจากนี้ยังมีกิจกรรมส่งเสริมทางเศรษฐกิจของชุมชน อันได้แก่ตลาดนัดและการทำขนมขายภายในชุมชนและภายนอกชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา โดยมีมุสลิมกับต่างศาสนิกเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนกัน

นอกจากนี้มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสัมพันธ์ด้านการงานอื่นๆ ดังนั้นเห็นได้ว่า มุสลิมกับต่างศาสนิกมีความสัมพันธ์ด้านการค้าขายและการงานอื่นๆในชุมชนแห่งนี้ อันได้แก่

ก. การค้าขายร่วมกัน อาทิเช่น ซื้อขายผลไม้ ขายปลา เป็นต้น มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีการค้าขายร่วมกัน โดยมุสลิมจะเลือกการค้าขายกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้เฉพาะสิ่งของที่อนุญาตตามหลักคำสอนอิสลามเท่านั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวสอดคล้องตามทัศนะสำนักคิดของนักวิชาการอิสลามส่วนใหญ่ที่เห็นว่าการค้าขายกับต่างศาสนิกนั้นเป็นสิ่งอนุญาตในศาสนาหากมุสลิมได้ปฏิบัติตามองค์ประกอบและเงื่อนไขของการซื้อขายกับต่างศาสนิกที่นักวิชาการอิสลามกำหนดไว้เป็นส่วนใหญ่ อาทิเช่น ไม่คดโกง ไม่ราคาสูงเกินมาตรฐาน ไม่ทำให้เกิดความรักความสัมพันธ์จากจิตใจภายใน ไม่ใช่ต่างศาสนิกประเภทฮัรบียี่ เป็นต้น โดยมุสลิมสามารถค้าขายกับต่างศาสนิกเหมือนกับมุสลิมค้าขายกับมุสลิมด้วย สิ่งใดหรืออะไรก็ตามที่มุสลิมไม่สามารถค้าขายกับมุสลิมด้วยกันในมุมมองศาสนา มุสลิมก็ไม่สามารถค้าขายกับต่างศาสนิกได้เช่นกัน

ข. งานรับจ้างทั่วไป อาทิเช่น ทำนาทำสวน ยกของ ขุดดิน เป็นเจ้าหน้าที่ต่างๆ เป็นต้น โดยมุสลิมในชุมชนแห่งนี้จะรับจ้างทำงานต่างๆของต่างศาสนิกที่ตนถนัดและตามความถูกต้องตามหลักคำสอนศาสนา แต่อย่างไรก็ตาม การทำงานรับจ้างของมุสลิมแม้จะเป็นงานถูกต้องตามหลักศาสนา แต่การงานที่มีข้อขัดแย้งว่า มักรูห์หรือการสั่งให้ละเว้นการกระทำอย่างไม่ได้ขาด ในบางทัศนะของนักวิชาการ

ค. งานเศรษฐกิจ อันได้แก่ การมีส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกด้านเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกด้านเศรษฐกิจ โดยมีมุสลิมบางกลุ่มได้ร่วมกับต่างศาสนิกบางกลุ่มช่วยกันทำขนม ซึ่งนับว่าเป็นงานอาชีพมีส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้ ตามทัศนะนักวิชาการอิสลาม การงานอาชีพที่เป็นส่วนร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกนั้นมีความเห็นที่แตกต่างกัน ตามทัศนะบางท่านมีความเห็นว่าอนุโลมและบางท่านเห็นว่าเป็นการกระทำมักรูห์

5.1.2.3. ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

ความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา เป็นความสัมพันธ์ของเด็กและเยาวชนในช่วงกำลังเรียนอยู่ในชั้นอนุบาลจนกระทั่งประถมศึกษา เด็กและเยาวชนมุสลิมส่วนใหญ่ในชุมชนแห่งนี้มิได้เรียนระดับอนุบาลและประถมศึกษาในโรงเรียน ชุมชนบ้านคล้า สาเหตุที่ผู้ปกครองมุสลิมส่วนใหญ่มิได้ส่งบุตรหลานของตนเรียนในโรงเรียนของชุมชนดังกล่าวเป็นเพราะสถานะแวดล้อมของโรงเรียนขัดแย้งกับสถานะแวดล้อมของสังคมมุสลิม กล่าวคือโรงเรียนอยู่ในบริเวณวัดและบ้านเรือนของต่างศาสนิก บางคนมีความระวังเกี่ยวกับอาหารการกินของลูกหลาน ส่วนบางคนมีความหวาดระวังเกี่ยวกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กมุสลิมกับเด็กต่างศาสนิก เพราะด้วยความแตกต่างศาสนาจึงทำให้เด็กมุสลิมกับเด็กต่างศาสนิกเกิดความแตกต่างในการอบรมเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม ประเพณีและอื่นๆที่แตกต่างกัน ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้ปกครองบางคนจึงส่งบุตรหลานของตนเรียนในโรงเรียนของชุมชนมุสลิม เพราะในโรงเรียนจะมีแต่เด็กมุสลิมทั้งหมดหรือส่วนใหญ่

สภาพความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนา เพราะศาสนามีได้มีข้อห้ามเกี่ยวกับการศึกษาที่มีประโยชน์และสถานที่ที่ไร้ซึ่งมุสลิมแต่ไม่จำกัดเกี่ยวกับศาสนาและการปฏิบัติ แต่มุสลิมส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านการศึกษา

ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการอิสลามเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือนักวิชาการอิสลามส่วนใหญ่มีทัศนะที่เป็นมติส่วนใหญ่ว่า มุสลิมควรศึกษาอยู่ในโรงเรียนมุสลิมหรือสังคมมุสลิมดีกว่าสังคมอื่นๆกเว้นด้วยความจำเป็น

หากมุสลิมเรียนอยู่ในสังคมต่างศาสนิก จึงเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของพ่อแม่ที่ต้องดูแลและให้ความรู้ศาสนาในด้านเอกภาพที่ถูกต้อง ศาสนบัญญัติ การอบรมคุณธรรมศีลธรรมและจริยธรรมที่พึงงามในอิสลาม และต้องให้ความรู้เกี่ยวกับเพศศึกษาตามที่ศาสนาบัญญัติกำหนด หากมิฉะนั้นอาจทำให้เด็กและเยาวชนมุสลิมเสี่ยงต่อการเกิดฟิتنะฮ์ การก่อความเสียหายต่อหลักศรัทธาและศีลธรรมเป็นไปได้อย่างสูง

ด้วยเหตุที่กล่าวมาข้างต้น ประจักษ์ได้ว่า แนวคิดของมุสลิมส่วนใหญ่ ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการอิสลามที่ส่งเสริมบุตรหลานเรียนโรงเรียนอิสลามหรือในชุมชนมุสลิมส่วนใหญ่ ส่วนแนวคิดของมุสลิมบางส่วนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านการศึกษาระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกนั้นว่ายังมีความขัดแย้งกับแนวคิดของนักวิชาการบางท่าน

5.1.3 เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

1. มุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรปรับตัวความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกให้ดีขึ้น กล่าวคือ ปรับตัวเพื่อสอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนาและบริบทสังคม เพราะการปฏิบัติในความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้ยังมีข้อขัดแย้งและไม่สอดคล้องกับหลักคำสอนศาสนาและบริบทสังคมของชุมชนแห่งนี้

2. มุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรเปิดเวทีเจรจาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกให้ดีขึ้น เนื่องจากหลังจากเกิดเหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ชุมชนแห่งนี้ได้รับผลกระทบด้านจิตใจเป็นอย่างมาก ความไว้วางใจระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เคยมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษได้เจือจางลง ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวอาจก่อให้เกิดความลำบากใจและกายต่อมุสลิมกับต่างศาสนิกได้ และอาจขาดความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก หากกาลเวลาผ่านไปนานๆ โดยไม่มีการแก้ไขและปรับความเข้าใจ

3. หลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่ใช้ในชุมชนแห่งนี้คือ ชุมชนต้องอยู่เย็นเป็นสุข มีแต่ความสงบสุขและความปลอดภัย มุสลิมกับต่างศาสนิกมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความสามัคคี เสมอภาค ยุติธรรมและช่วยเหลือต่อกัน ทุกคนเป็นคนไทย ต้องมีสำนึกเกี่ยวกับชาติไทยและไม่มีการแบ่งแยกด้วยศาสนา

4. รูปแบบของการเสริมสร้างความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้คือ รูปแบบของการช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกันและกันและร่วมมือกัน และอาจมีกิจกรรมทางสังคมบ้าง อาทิเช่น การเล่นกีฬา การฝึกงานอาชีพพร้อมกัน การประชุมพร้อมกัน เป็นต้น ซึ่งนับว่าโอกาสดังกล่าวสามารถให้มุสลิมกับต่างศาสนิกพบปะปรึกษาหารือกัน ทำความรู้จักกันและเกิดความสัมพันธ์กัน

5. มีแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกของชุมชนแห่งนี้บางกลุ่มที่ไม่เห็นเกี่ยวกับแนวคิดและหลักความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกของส่วนใหญ่ โดยตนยึดมั่นในแนวคิดของตนเอง ปราศจากความสัมพันธ์กับต่างศาสนิกและเคร่งครัดต่อศาสนาอย่างเดียว ซึ่งแนวคิดดังกล่าวอาจก่อให้เกิดอุปสรรคในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก และเป็นปัญหาสังคมได้

6. แนวทางการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา มีความสอดคล้องกับทัศนะนักวิชาการอิสลามส่วนใหญ่ เพราะศาสนาอิสลามส่งเสริมให้มุสลิมมีความสัมพันธ์ที่ดีและอยู่ร่วมกับต่างศาสนิกในสังคมได้อย่างสงบสุข นำเสนอภาพลักษณ์และความดีงามทั้งภายในจิตใจและกายภาพของมุสลิมตามหลักคำสอนอิสลาม ซึ่งการกระทำและผลดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมุสลิมกับต่างศาสนิกมีความรู้ความเข้าใจต่อกัน ให้เกียรติ ตั้งแนวทางดังกล่าวเกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากการนำผลวิจัยไปใช้

การนำผลวิจัยไปใช้ในเรื่อง “ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา” ผู้วิจัยหวังว่าผลของการวิจัยเรื่องดังกล่าวเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับชาวมุสลิมกับต่างศาสนิก กล่าวคือ ชาวมุสลิมสามารถนำผลการวิจัยมาปรับและแก้ไขความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในชุมชนแห่งนี้ เพื่อสอดคล้องตามหลักคำสอนศาสนาและทัศนะของบรรดานักวิชาการอิสลาม ส่วนต่างศาสนิกในชุมชนแห่งนี้สามารถเรียนรู้ เข้าใจและปฏิบัติได้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ทำให้ต่างศาสนิกสามารถแยกแยะระหว่างหลักคำสอนศาสนาอิสลามที่มุสลิมปฏิบัติได้กับต่างศาสนิกและการกระทำที่มีได้มาจากหลักคำสอนศาสนา โดยสามารถสรุปข้อเสนอแนะจากการนำผลวิจัยไปใช้ ได้ดังต่อไปนี้

5.2.1.1 ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิกที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา ควรยึดมั่นตามหลักคำสอนศาสนาเป็นหลัก เพราะทุกศาสนาสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้

5.2.1.2 มุสลิมกับต่างศาสนิก ควรเปิดใจเพื่อทำความเข้าใจที่แท้จริงเกี่ยวกับข้อมูลและปัญหาที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและเข้าใจผิดระหว่างกัน เพราะทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีเหตุ มีผล

5.2.1.3 ควรมีหน่วยงานต่างๆ ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์และสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติด้านลบ เพื่อมุสลิมกับต่างศาสนิกอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

5.2.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปของผู้วิจัยเกี่ยวกับเรื่อง “ความสัมพันธ์ด้านสังคมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนิก ในอิสลาม: กรณีศึกษาชุมชนบ้านคล้า ตำบลตาเซะ อำเภอเมือง จังหวัดยะลา” ผู้วิจัยอยากเสนอแนะต่อการนำเรื่องดังกล่าวไปใช้ในวิจัยครั้งต่อไป เนื่องด้วยเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลมากกับสังคมมุสลิมปัจจุบัน และการวิจัยครั้งนี้ยังมีเนื้อหาที่ยังไม่ครอบคลุม ซึ่งยังมีประเด็นที่ควรนำไปศึกษาวิจัยเพิ่มเติมอีก ดังนั้นผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อศึกษาค้นคว้าต่อไปนี้

1. การทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยควรติดต่อผู้ใหญ่ที่มีความน่าเชื่อถือในสังคม เพื่อเป็นสื่อกลางในการพบติดต่อกับกลุ่มตัวอย่าง และอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้ละเอียดพอ เพราะกลุ่มตัวอย่างบางรายมีความหวาดระแวงเกี่ยวกับการให้ข้อมูลข้อเท็จจริง บางคนไม่ไว้วางใจผู้วิจัย จึงทำให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือน้อย และมีได้ข้อมูลเชิงลึกตามความประสงค์ของผู้วิจัย
2. ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของมุสลิมต่อเพื่อนบ้านต่างศาสนา ในศาสนาอิสลาม
3. ประเพณีความเชื่อร่วมระหว่างมุสลิมกับต่างศาสนา
4. การทำวิจัยครั้งต่อไปผู้วิจัยสามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำวิจัยจากวิจัยเชิงคุณภาพ มาเป็นวิจัยเชิงปริมาณ จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่มีคุณภาพและมีความน่าเชื่อถือสามารถนำไปอ้างอิงและปฏิบัติได้

Prince of Songkla University
Pattani Campus